

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชายฝั่งทะเลเป็นบริเวณที่มีความสำคัญทั้งทางด้านระบบนิเวศ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เนื่องจากชายฝั่งทะเลเป็นแหล่งรวมทรัพยากรที่มีความหลากหลายและอุดมสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นป่าชายเลน ป่าชายหาด หาดทราย แนวปะการัง แหล่งหญ้าทะเล รวมทั้งเกาะแก่งต่าง ๆ พื้นที่ชายฝั่งทะเลจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ในหลาย ๆ ด้าน อย่างไรก็ตามเมื่อมีการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณชายฝั่งทะเล โดยขาดการวางแผน และเป็นไปตามศักยภาพของพื้นที่นั้น ๆ แล้ว จะทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้น เช่น ปัญหาทรัพยากรเสื่อมโทรม ปัญหามลพิษ และความขัดแย้งจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกันของประชาชน

ชายฝั่งทะเลจัดเป็นระบบนิเวศที่มีความสลับซับซ้อนทั้งโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิด ระหว่างระบบนิเวศบก (Terrestrial ecosystem) และระบบนิเวศทะเล (Marine ecosystem) การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในระบบนิเวศหนึ่งย่อมจะส่งผลกระทบต่ออีกระบบนิเวศหนึ่งไม่ทางตรงก็ทางอ้อม ดังนั้นการที่จะได้มาซึ่งประโยชน์ใด ๆ จากพื้นที่ชายฝั่งทะเลอย่างคุ้มค่า และมีความยั่งยืนตลอดไป จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนการใช้ประโยชน์หรือการวางแผนการจัดการพื้นที่ชายฝั่งทะเลอย่างเหมาะสมและประสานสอดคล้องกันทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม

ชายฝั่งทะเลอ่าวไทยตอนใน หรืออ่าวไทยตอนบนมีลักษณะเป็นพื้นที่สี่เหลี่ยมด้านเท่า หรือสี่เหลี่ยมรูปตัว ก มีความยาวตามแนวชายฝั่งด้านละประมาณ 100 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ในหลายจังหวัด ได้แก่ จังหวัดชลบุรีซึ่งเป็นชายฝั่งด้านตะวันออก ส่วนด้านเหนือครอบคลุมพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา สมุทรปราการ กรุงเทพมหานคร สมุทรสาคร และสมุทรสงคราม และชายฝั่งด้านตะวันตกอยู่ในเขตจังหวัดเพชรบุรี และอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งชายฝั่งด้านตะวันออกและตะวันตกมีหาดทรายหลายแห่งซึ่งถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ เช่น อ่าวพญา หาดชะอำ และหัวหิน ส่วนชายฝั่งทะเลส่วนเหนือสุดของอ่าวไทยในนั้นตั้งอยู่ภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย เป็นพื้นที่ราบต่ำติดชายฝั่งทะเล มีแม่น้ำสำคัญไหลในแนวเหนือ-ใต้ตัดผ่านพื้นที่ลงสู่อ่าวไทย คือ แม่น้ำแม่กลองในจังหวัดสมุทรสงคราม แม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสมุทรสาคร แม่น้ำเจ้าพระยาในจังหวัดสมุทรปราการ และแม่น้ำบางปะกงในจังหวัดฉะเชิงเทรา ตะกอนที่ถูกพัดพามาตามแม่น้ำเหล่านี้จึงตกตะกอนเป็นบริเวณกว้างที่สันดอนปากแม่น้ำ ทำให้บริเวณชายฝั่งด้าน

เหนือของอ่าวไทยมีลักษณะชายหาดเป็นหาดเลนมีความลาดชันต่ำ และมีลำคลองใหญ่น้อย ทั้งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและขุดขึ้นแยกชอยเป็นโครงข่ายสาขาของลำแม่น้ำอยู่ตลอดทั่วทั้งพื้นที่

สำหรับพื้นที่ชายฝั่งบริเวณส่วนเหนือของอ่าวไทยตอนใน ซึ่งอยู่บริเวณตำแหน่งละติจูดที่ 13 องศา 30 ลิปดา เหนือ และลองติจูดที่ 100 องศา 32 ลิปดา ตะวันออก มีความยาวชายฝั่งทะเลประมาณ 129.8 กิโลเมตร คิดเป็นพื้นที่ชายฝั่งทะเลทั้งสิ้น 1,014.44 ตารางกิโลเมตร เป็นบริเวณที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางชีวภาพ เนื่องจากเป็นบริเวณปากแม่น้ำที่สำคัญถึง 4 สาย ซึ่งแม่น้ำเหล่านี้จะพัดพาตะกอนและแร่ธาตุที่มีประโยชน์มาทับถมกันบริเวณปากแม่น้ำ ทำให้บริเวณนี้มีพืชชายเลนขึ้นอย่างหนาแน่น เกิดเป็นระบบนิเวศป่าชายเลน และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำนานาชนิด แต่ในปัจจุบันพื้นที่ป่าชายเลนได้ลดลงไปอย่างมาก เนื่องจากถูกรุกล้ำโดยกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การเพาะเลี้ยงชายฝั่ง การตั้งถิ่นฐานของชุมชน การตั้งโรงงานอุตสาหกรรม และกิจกรรมอื่นอีกหลายประเภท การลดลงของป่าชายเลนซึ่งเป็นบริเวณที่เหมาะสมสำหรับการหลบภัยของสัตว์น้ำวัยอ่อน ส่งผลกระทบต่อความสมดุลของระบบนิเวศ ทำให้ทรัพยากรประมงลดลง การทำอาชีพประมงต้องประสบกับปัญหา จนชาวประมงหลายคนต้องเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น และการลดลงของป่าชายเลนซึ่งทำหน้าที่เป็นฉากกำบังภัยธรรมชาติ ป้องกันลมพายุต่อการพังทลายของดินบริเวณชายฝั่ง และช่วยทำให้เกิดการสะสมตัวของโคลนตะกอนที่พัดมาจากแม่น้ำ ทำให้พื้นดินบริเวณชายฝั่งทะเลอกขยายออกไปในทะเล การลดลงของพื้นที่ป่าชายเลนทำให้ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลในบริเวณนี้มีความรุนแรงยิ่งขึ้น

นอกจากการเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าชายเลน และทรัพยากรประมงแล้ว การใช้ประโยชน์ทรัพยากรโดยขาดการวางแผนและการจัดการที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ทำให้พื้นที่ชายฝั่งทะเลบริเวณส่วนเหนือของอ่าวไทยตอนในประสบกับปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะปัญหามลพิษทางน้ำ ซึ่งเกิดจากกิจกรรมต่าง ๆ ที่หนาแน่นในพื้นที่ เช่น น้ำทิ้งจากชุมชน โดยเฉพาะชุมชนขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำ เช่น ชุมชนเมืองสมุทรปราการ ชุมชนปากอ่าวมหาชัย และสามารถพบโรงงานอุตสาหกรรมได้ทั่วไปบริเวณชายฝั่งทะเล ทั้งอุตสาหกรรมฟอกย้อม อุตสาหกรรมแปรรูปอาหารทะเล และยังมีน้ำทิ้งจากกิจกรรมอื่นอีกหลายประเภท เช่น กิจกรรมแพปลา นากุ้ง เป็นต้น ซึ่งน้ำทิ้งเหล่านี้บางแห่งมีปริมาณมากจนเกินขีดความสามารถในการรองรับของธรรมชาติ ทำให้ปัญหาคุณภาพน้ำเสื่อมโทรมในพื้นที่ที่มีความรุนแรง นอกจากนั้น บริเวณนี้ยังมีปัญหาความขัดแย้งที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ที่แตกต่างกัน เช่น ปัญหาน้ำเสียจากชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรม อันจะส่งผลกระทบต่อ การเพาะเลี้ยงและการทำประมงชายฝั่ง ปัญหาเหล่านี้นับวันยิ่งทวีความรุนแรงและปรากฏชัดเจนนยิ่งขึ้น จนอาจกลายเป็นปัญหาระดับประเทศ ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศทั้งระบบ

ดังนั้นการศึกษาสภาพทรัพยากรชายฝั่งทะเล และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชายฝั่งทะเลจะทำให้ทราบถึงสภาพที่แท้จริงในปัจจุบัน รวมทั้งการวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น และเสนอแนวทางการจัดการชายฝั่งทะเลแบบบูรณาการ ซึ่งจะพิจารณาครอบคลุมทุกส่วนที่เกี่ยวข้องจึงมีความจำเป็น เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไข ลดสภาพปัญหา และผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม และประสานการใช้ประโยชน์บริเวณชายฝั่งทะเลส่วนเหนือของอ่าวไทยตอนใน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษา สำรวจ และรวบรวมข้อมูลทรัพยากร สภาพแวดล้อม และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชายฝั่งทะเลบริเวณตอนเหนือของอ่าวไทยตอนใน
2. วิเคราะห์ปัญหาและความขัดแย้งที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากร รวมทั้งประเมินความเหมาะสมของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งและสภาพแวดล้อม กับสภาพของพื้นที่
3. เสนอแนะแนวทางในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเล และลดปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากร เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

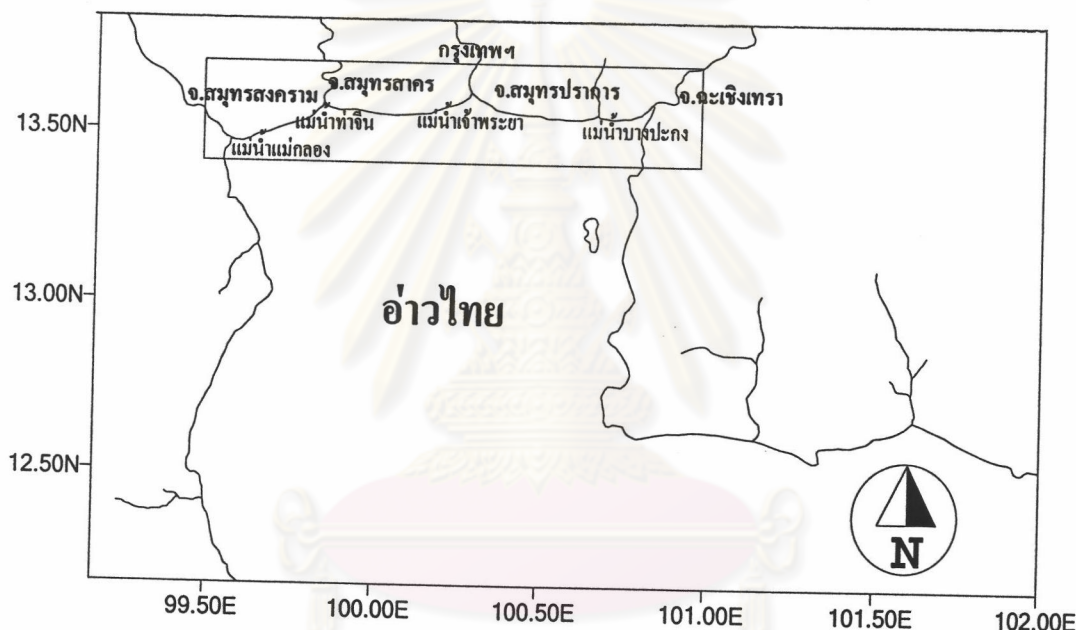
ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

1. พื้นที่ศึกษา ได้แก่ พื้นที่ชายฝั่งทะเลบริเวณส่วนเหนือของอ่าวไทยตอนใน ซึ่งได้กำหนดขอบเขตของพื้นที่ตามความหมายของพื้นที่ชายฝั่งทะเล พิจารณาจากบริเวณพื้นดินที่ได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเล และส่วนพื้นน้ำซึ่งพื้นดินสามารถส่งผลกระทบต่อทางด้านสิ่งแวดล้อมมาถึงการศึกษาค้นคว้าได้ศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยกำหนดขอบเขตจากแนวชายฝั่งทะเลเข้าไปบนบกประมาณ 10 กิโลเมตร ซึ่งเป็นขอบเขตบนบกที่มีกิจกรรมสำคัญอันจะเกิดผลกระทบต่อการใช้ทรัพยากรชายฝั่ง รวมเนื้อที่บนบกทั้งหมดประมาณ 1,310.5 ตร.กม. และยังใช้ขอบเขตการปกครองช่วยในการกำหนดพื้นที่ศึกษาร่วมด้วย ซึ่งจะพิจารณาข้อมูลจากอำเภอที่ติดทะเล คือ ตั้งแต่อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภอบางบ่อ อำเภอเมือง อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ เขตบางขุนเทียน จังหวัดกรุงเทพมหานคร อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร จนถึง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

2. การศึกษาค้นคว้าได้แบ่งพื้นที่ศึกษาทั้งหมดออกเป็น 3 ส่วนย่อย ตามลักษณะเด่นของสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินและเพื่อให้เห็นภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินและสภาพพื้นที่ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังต่อไปนี้

- พื้นที่ส่วนที่ 1 เป็นบริเวณด้านตะวันออกของพื้นที่ศึกษา ตั้งแต่บริเวณปากแม่น้ำบางปะกงถึงปากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก ครอบคลุมพื้นที่ในเขต อ.บางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา อ.บางบ่อ และ อ.เมือง จ.สมุทรปราการ
- พื้นที่ส่วนที่ 2 เป็นบริเวณตอนกลางของพื้นที่ศึกษา ตั้งแต่บริเวณปากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตกถึงปากแม่น้ำท่าจีน ครอบคลุมพื้นที่ในเขต อ.พระสมุทรเจดีย์ จ.สมุทรปราการ เขตบางขุนเทียน จ.กรุงเทพมหานคร และ อ.เมือง จ.สมุทรสาคร
- พื้นที่ส่วนที่ 3 เป็นบริเวณด้านตะวันตกของพื้นที่ศึกษา ตั้งแต่บริเวณปากแม่น้ำท่าจีนฝั่งตะวันตกถึงปากแม่น้ำแม่กลองฝั่งตะวันออก ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของเขต อ.เมือง จ.สมุทรสาคร และ อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม

รูปที่ 1.1 แผนที่อ่าวไทยรูปตัว ก ซึ่งพื้นที่ศึกษาอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยม โดยเริ่มตั้งแต่ปากแม่น้ำบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ถึงปากแม่น้ำแม่กลองฝั่งตะวันออก จังหวัดสมุทรสงคราม

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ศึกษาสถานภาพทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชายฝั่งทะเล โดย ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาส่วนใหญ่เป็นข้อมูลทุติยภูมิ ประกอบกับการสอบถามประชาชนในพื้นที่ ครอบคลุมรายละเอียด เช่น

- ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งและสภาพแวดล้อมของพื้นที่
- ระบบนิเวศที่เกี่ยวข้องในการพัฒนา
- ระดับความสามารถในการรองรับของพื้นที่
- สภาพปัญหาของพื้นที่

2. ศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชายฝั่งทะเล รวมทั้งความขัดแย้งของกิจกรรมและแนวโน้มของปัญหาในอนาคต

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบลักษณะทางกายภาพ ระบบนิเวศ สภาพเศรษฐกิจ สังคมและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ตลอดจนสภาพการพัฒนาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายฝั่งทะเลส่วนเหนือของอ่าวไทยตอนใน
2. ทราบสภาพปัญหา สาเหตุของปัญหา และความขัดแย้งของกิจกรรมการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ และผลกระทบด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ตลอดจนแนวโน้ม และศักยภาพของการพัฒนาพื้นที่ส่วนเหนือของอ่าวไทยตอนใน
3. เป็นแนวทางในการวางแผนการจัดการการใช้ประโยชน์พื้นที่ชายฝั่งทะเลบริเวณอ่าวไทยตอนใน ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ และสังคม
4. เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชายฝั่งทะเล ในการวางแผน ควบคุม และปฏิบัติการต่าง ๆ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย